

Marek Nowakowski

Elektroniczne zasoby informacyjne - obraz dzisiejszy i perspektywy

Forum Bibliotek Medycznych 3/2 (6), 85-91

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Mgr Marek Nowakowski
Warszawa - ABE Marketing

ELEKTRONICZNE ZASOBY INFORMACYJNE - OBRAZ DZISIEJSZY I PERSPEKTYWY

Miniony rok 2010 potwierdził widoczny od lat trend „śnieżnej kuli” prenumerat zasobów elektronicznych. Dotyczy to zarówno migracji od wersji drukowanych jak i prenumeratę wyłącznie w wersji elektronicznej istniejących produktów (np. Cochrane Library). Na końcu roku 2009 kluczowe projekty konsorcyjne zostały objęte licencją narodową, umożliwiając dostęp do źródeł Elseviera, Springera, Thomson Scientific dla wszystkich jednostek naukowo-badawczych w kraju. W roku 2010 licencją narodową objęto również dwa projekty prowadzone od lat przez ABE Marketing: konsorcja Nature i Science. Na przestrzeni ostatnich 5 lat ABE zanotowało 3-krotny wzrost zamówień na wersje online. Jeszcze 5 lat temu wiele bibliotek nie miało możliwości skorzystania z oferty konsorcjum czasopism Lippincott, Williams and Wilkins czy Royal Society of Chemistry. A dziś prenumeraty w ramach konsorcjum (zazwyczaj z dofinansowaniem) wyrastają jak grzyby po deszczu

Identyczna tendencja jest powszechna na całym świecie:

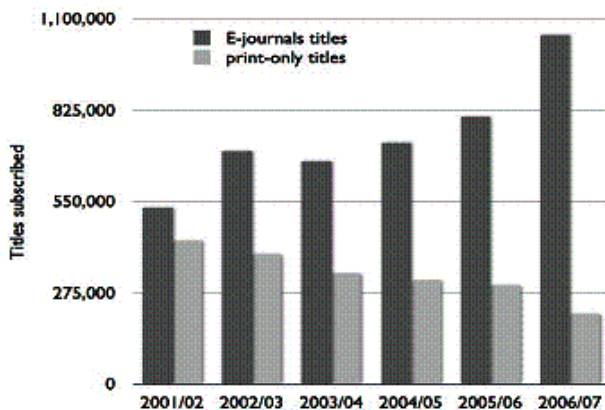

Diagram: Liczba czasopism w wersji drukowanej oraz elektronicznej prenumerowanych przez 115 bibliotek akademickich Wlk Brytanii¹

Podział na wydawców a agregatorów jest stosunkowo klarowny. Do pierwszej grupy zalicza się między innymi: Elsevier, Wiley-Blackwell, Informa Healthcare, McGrawHill. Do drugiej: Ebsco, Proquest, Ebrary. Ovid Wolters Kluwer należy do obu grup.

Działalność wydawnicza skupiona jest w wąskiej grupie wydawców.

Szacuje się, że na świecie jest ok. 2,000 wydawców z tego ok. 650 anglojęzycznych, wydających ponad 11,500 tytułów (50% wydawanych na całym świecie). Z tej liczby 477 wydawców (2330 tytułów) to wydawcy typu 'non-profit' (np. towarzystwa naukowe). 11 wydawców (2%) wydają ponad 70% tytułów, co implikuje niską skłonność do negocjacji cenowych a tym samym 'windowania' kosztów prenumerat.²

Podział na grupy wpływa na modele cenowe, dostępność do najnowszych wydań (embarga), funkcjonalności – o tym poniżej.

Oferowane modele dostępu to:

- Online z rozpoznawaniem zakresu sieci jednostki (tzw. IP)
- Online dla użytkowników jednostki; logowanie za pomocą hasła
- CD/DVD-rom wersja sieciowa lub stanowiskowa

¹ Źródło: SCOUNL, z RIN 2009

² „Scientific publishing in transition: an overview of current developments” aut Mark Ware (Mark Ware Consulting)

Wersja CD/DVD jest coraz mniej dostępna (obecnie między innymi oferowana przez grupę Thomson Reuters). Logowanie za pomocą hasła jest technicznie możliwe, ale hasło jest udzielane tylko w wyjątkowych przypadkach.

Wyróżnia się następujące typy zasobów:

- Czasopisma
- Książki monograficzne, serie książkowe, wydania informacyjne
- Bazy streszczeniowe
- Bazy pełnotekstowe

Naukowcy akademicy mają obecnie dobry dostęp do w/w zasobów – porównywalny z możliwościami ośrodków zachodnioeuropejskich. Oczywiście, z uwagi na historyczny rozwój wydarzeń, najszerzej udostępnione są czasopisma. Typowa jednostka uniwersytecka (medyczna) posiada do nich dostęp w ramach m.in.: ScienceDirect, SpringerLink, Wiley, LWW, BMJ oraz Ebscohost czy Proquest.

Równie prosty jest podział modeli cenowych:

- Oparty na tzw liczbie FTE (łącznie liczba studentów dziennych i pracowników naukowych), dostęp dla nieograniczonej liczby osób (jednocześnie) – np. Elsevier, Wiley, Springer, Nature
- Oparty na liczbie jednoczesnych użytkowników – np. Ovid

Każdy z wydawców oferuje różnej wielkości rabaty na umowy wieloletnie oraz na umowy grupowe. Rabat za czas trwania umowy może sięgać do 15% a rabat za umowę w ramach zakupu grupowego nawet do 50% (McGrawHill)

W 2009 Highwire Press (część Stanford University) przeprowadziło ankietę wśród 138 różnego rodzaju bibliotek z całego świata. Jedno z pytań dotyczyło kryterium decyzji dostępu do książek elektronicznych - zakup z dostępem na własność jest ważny dla 111 na 138 ankietowanych³. Okazuje się, że nie ma dylematu wersja drukowana czy elektroniczna lecz prenumerata lub zakup!

Droga na najbliższe 5 lat

Jak wspomniałem biblioteki akademickie w Polsce niczym nie ustępują bibliotekom w USA, Niemczech czy Francji. Gorzej jest z produktami niszowymi, dla wąskiej grupy specjalistów – np. Poisindex dla toksykologów, albo z produktami, które dopiero niedawno pojawiły się w ofertach – np. UpToDate.

Na podstawie kryteriów: reputacji, bezpieczeństwa pacjentów oraz śmiertelności opracowano ranking 5,000 szpitali w USA (w tym szpitali uniwersyteckich). Ranking został opublikowany 10.04.2010 przez *U.S. News & World Report*.⁴ Wiodąca od szeregu lat grupa to:

Mayo Clinic

³ HighWire Press - 2009 Librarian eBook Survey

⁴ US News & World Report - <http://health.usnews.com/best-hospitals>

Anderson Cancer Center (University of Texas)
Cleveland Clinic
John Hopkins
Brigham and Women's Hospital (Boston)
University of Washington Medical Center (Seattle)
Harvard Medical School

W każdej z powyższych jednostek udostępniana jest podobna kolekcja baz, czasopism i książek, przy czym główne to: Cinahl, Embase, Web of Science, Scopus, Micromedex, Dynamed, Cochrane, UpToDate, SpringerLink, Wiley, LWW, ScienceDirect, Nature, Science, Lancet, JAMA, AccessMedicine (McGrawHill), MD Consult

Tendencje

- Wzrost udziału liczby książek elektronicznych w zbiorach bibliotecznych
- Platformy edukacyjne
- Nowe oferty: tematyczne bazy pełnotekstowe
- Czytniki książek (e-reader)

W mojej opinii, w kolejnych latach w zakresie produktów wyraźna będzie tendencja zwiększania liczby książek on-line. Washington University⁵ na dzień dzisiejszy udostępnia 1,379 tytułów książek przy 14,914 tytułach czasopism.

W cytowanym już badaniu Highwire⁶ większość ankietowanych podkreśla istotne cechy platform książek elektronicznych:

- Łatwość użytkowania – dla 113 na 114 odpowiedzi
- Możliwość personalizacji – 95/114
- Integracja z katalogiem OPAC – 108/114
- Tworzenie własnych notatek – 93/114
- Integracja z innymi produktami elektronicznymi (czasopisma, bazy) – 87/114

Jednocześnie wskazano na preferencje pozyskiwania książek od następujących wydawców / agregatorów:

NetLibrary 18
Ebrary 32
Safari 12
MyiLibrary 17
EBL 4
Cengage/Gale 17
CredoReference 7
Dostawca książek lub agent prenumeraty 46

⁵ „Scientific publishing in transition: an overview of current developments” aut Mark Ware (Mark Ware Consulting)

⁶ HighWire Press - 2009 Librarian eBook Survey

Bezpośrednio od wydawcy 53

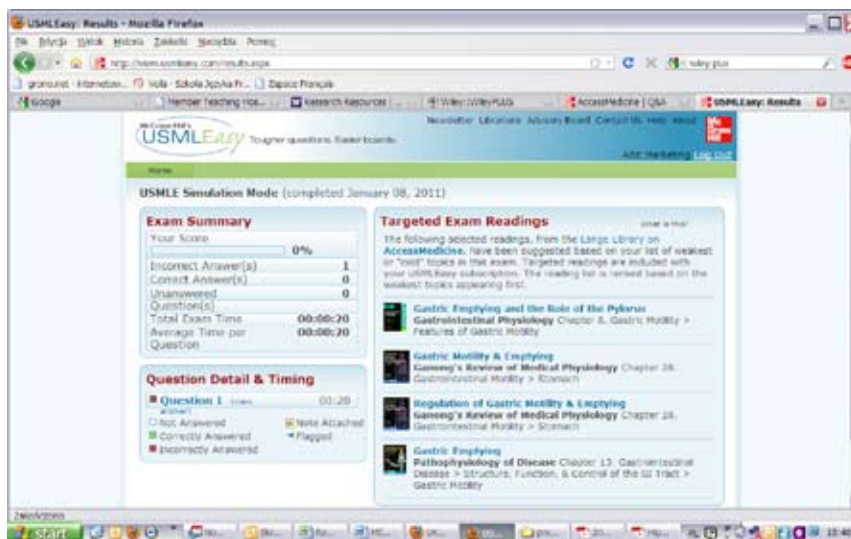
Brak preferencji 13

Inne 24

Kolejną wyraźną tendencją szybko przyjętą w Polsce będą platformy edukacyjne. Na dzień dzisiejszy są one oferowane przez dwóch wydawców: Wiley Plus (logowanie za pomocą hasła) oraz McGrawHill (AccessMedicine, AccessSurgery, AccessPhysiotherapy, AccessPharmacy, JAMAevidence).

Obie cechują się interaktywną funkcjonalnością i zawierają między innymi:

- Wykłady
- Testy egzaminacyjne (np. USML Lite)
- Filmy, animacje
- Diagramy, zdjęcia, rysunki z możliwością wykorzystywania we własnych pracach naukowych
- Prezentacje
- Bank przypadków medycznych

Rys. 1: Przykładowa strona platformy edukacyjnej

Kolejną tendencją również obecną w Ameryce Północnej i Europie Zachodniej jest tworzenie baz pełnotekstowych przez środowiska medyczne na podstawie przeglądu literatury, własnego doświadczenia medycznego, zaleceń Cochrane Collaboration oraz wytycznych Narodowych Komitetów Zdrowia.

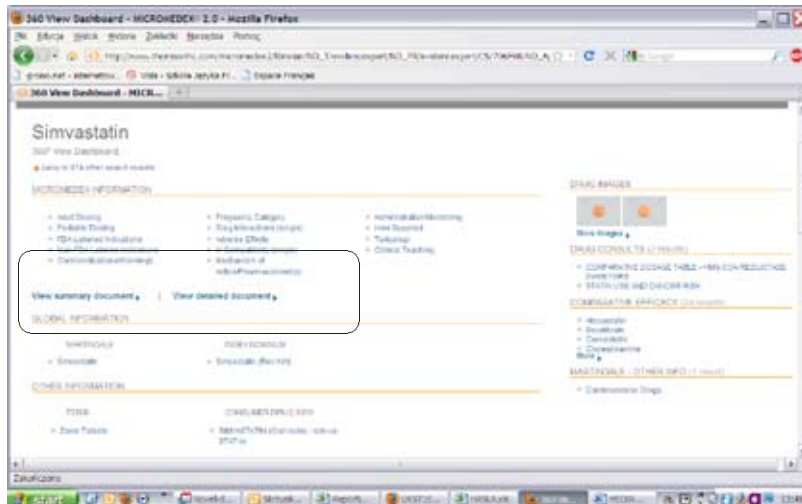
Są to platformy Micromedex (część Thomson Reuters Healthcare) oraz UpToDate (część Wolters Kluwer).

Lp.	Platforma	Komitet Redakcyjny	Liczba współpracujących autorów	Liczba recenzowanych czasopism	adresat
1	Micromedex	90 osób	> 500	> 7,000	Toksykologzy, farmakologzy, farmaceuty
2	UpToDate	Ok. 400	ok 4,500	Bd	Lekarze różnych specjalizacji

Platforma Micromedex jest wysoce specjalistycznym narzędziem bardzo cenionym przez toksykologów, farmakologów, farmaceutów. Zawiera monografie różnego rodzaju leków pochodzenia naturalnego jak i syntetycznego oraz substancji szkodliwych. Jako jedyna zawiera najszersze i najgłębsze informacje o działaniach niepożądanych leków, sposobie dawkowania leków, interakcjach (z różnymi substancjami). Micromedex jest jedynym źródłem referencyjnym, zatwierdzonym przez Kongres USA.

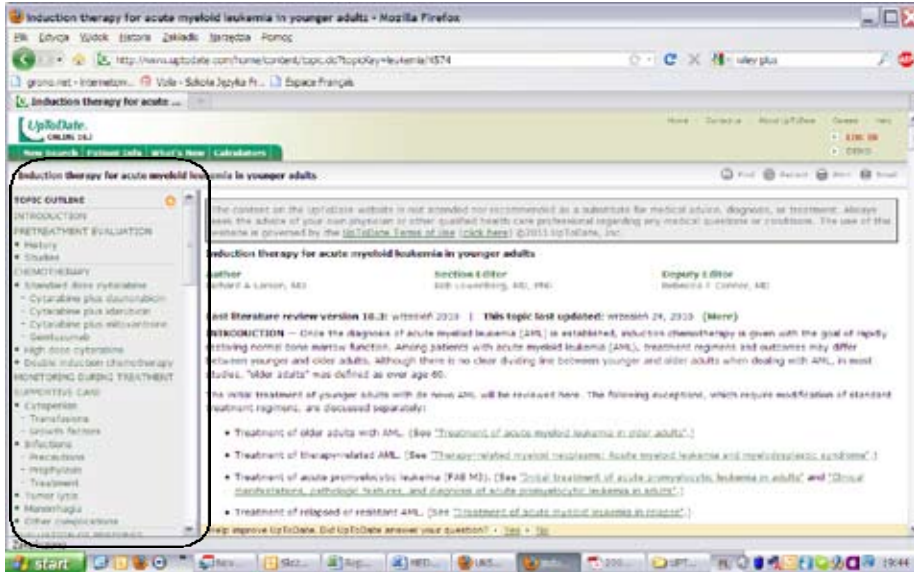
Platforma UpToDate zawiera monografie chorób, podzielonych na choroby dziecięce oraz osób dorosłych, wraz z odpowiednimi i klinicznie sprawdzonymi sposobami leczenia. Wśród osób w radzie redakcyjnej znajdują się lekarze klinycyści z najlepszych szpitali uniwersyteckich z całego świata. UpToDate jest adresowane do lekarzy praktyków wszystkich podstawowych specjalności.

Każda z monografii zawartych na platformach Micromedex oraz UpToDate ma identyczną i niezmienną od lat strukturę. Obie bazy są na bieżąco aktualizowane.

Rys. 2: Monografia leku przeciwnadciężycowego Simvastatin (Ximva) na platformie Thomson Micromedex⁷

⁷ Micromedex – <http://www.thomsonhc.com/micromedex2/librarian>

Rys. 3: Platforma UpToDate

Rozwój technologii informatycznych spowodował pojawienie się coraz większej liczby urządzeń ze zdalnym dostępem do Internetu poprzez Wi-Fi. Zatem laptopy z funkcjonalnością Wi-Fi to już standard, dzisiaj nadchodzi „era smartphonów, Iphones” itp. mobilnych urządzeń. Większość wydawców już teraz udostępnia bazy i czasopisma w specjalnych aplikacjach do użytkowania na przenośnych urządzeniach. Trudniej wygląda kwestia czytników (e-reader), ponieważ wydawcy preferują kontrolę udostępniania. Wierzę, że jest to tylko kwestia czasu kiedy wszystkie wersje zasobów będą dostępne na urządzeniach mobilnych.

Powszechnie uważa się, że do 2020 r. więcej gazet (82%), czasopism (74%) oraz książek (62%) będzie czytanych w wersji elektronicznej niż drukowanej. Taki wzrost będzie wymagał szerszego udostępniania w różnorodnych postaciach⁸.

Taki wzrost – wymuszony przez użytkowników - to wyzwanie dla wszystkich uczestników procesu dostarczania informacji: wydawców, dystrybutorów, bibliotekarzy. Dodatkowym wyzwaniem jest zmniejszenie różnicy w infrastrukturze informatycznej pomiędzy Ameryką, Europą Zachodnią a Polską. Zadanie o tyle trudne, że budżety są zróżnicowane.

Uważam, że nie ma innej drogi – to jest pędzący ekspres nauki (nie PKP!), kto nie wsiądzie do niego nie będzie miał kolejnej okazji i zostanie na stacji.

⁸ ‘Publishers, consumers have conflicting views on digital content, says Harrison survey’ – Scopeknowledge 06.01.2011.